

УДК 94(477,72)«1941-1943»

Геннадій Цибуленко*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛЬОВИХ РОБІТ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ НА ХЕРСОНЩИНІ У 1941–1943 РР.

У статті розкривається процес організації та проведення в громадських та державних господарствах Херсонщини у 1941–1943 рр. в умовах окупації посівних та уборочних кампаній. Простежується динаміка управлінських заходів місцевих окупаційних органів та керівництва колективних господарств щодо реалізації планів державних поставок зернової продукції.

Ключові слова: громадське господарство, державне господарство, посівна, уборочна, зернові, корми, окупаційна влада.

Вихідні ознаки проблематики історії Херсонщини часів окупації (територіальна, хронологічна, джерельна та історіографічна) надано у низці попередніх авторських досліджень [18, 20, 21, 22, с. 285-312]. Безпосередньо питання розгортання роботи окупаційними органами щодо налагодження аграрного виробництва та формування засад управління колективними господарствами у 1941–1942 рр. було подано в окремій статті [19].

Нами пропонується розглянути організацію окупаційними структурами аграрного виробництва протягом посівних та уборочних кампаній 1941–1943 рр. та реалізацію цих планів у колективних господарствах у форматі їх повсякденності. Предметом дослідження виступають низові ланки – районні та сільськогосподарські управи, громадські і державні господарства Херсонщини. У статті досліджується процес формування засад організації польових робіт окупаційними органами та заходи щодо реалізації планів виробництва фуражної та харчової продукції.

Паралельно із організацією контролю за наявними ресурсами колишніх колгоспів та їх реорганізацією в громадські та державні господарства, що детально розглянуто в попередній історичній розвідці [19, с. 172-174], нова

*Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

окупаційна влада та створені нею органи місцевого самоуправління беруть під свій контроль сільськогосподарські роботи по збиранню врожаю та посіву озимих культур.

2 вересня 1941 р. Великоолександрівська національна українська районна рада вимагає провести збори громад і обрати 3-х осіб до складу управлінь. Після обрання управління центральної садиби наказувалось призначити керівництво для філій. Обраним особам наказувалось зібрати відомості про наявність матеріальних ресурсів (пальне, посівне насіння тощо) і з цими відомостями голови управ повинні були прибути до Райради 4 вересня. Райрада вимагала негайно приступити до заготівлі кормів та посівного насіння на весну, збиранню врожаю та підготовки і проведення посіву озимих. Порядок організації робіт пропонувалось визначати на власний розсуд [2, арк. 193]. 23 вересня 1941 р. Великоолександрівська райрада бере під щільний контроль уборочні та посівні роботи. Було запропоновано господарствам кожної суботи надавати звіт про хід робіт із зазначенням: кількості гектарів, з яких залишилось зібрати врожай, наявність інформації окремо по кожній культурі; кількості гектарів, що засіяні озимими пшеницею і житом; наявність посівного зерна в центнерах по культурах; обсяги заготовлених на зиму кормів для худоби [2, арк. 187].

Нестача трудових ресурсів та наслідки реорганізації аграрної сфери значно ускладнили завершення сільськогосподарських польових робіт, що розтягнулись до зими. У грудні райземуправи, зважаючи на сприятливу погоду, наказали організувати обмолот зерна у дві зміни та одночасно розпочати оранку. Вимагалось проводити орні роботи, в першу чергу, під технічні культури і ранні зернові. Все населення, яке не було задіяне на молотьбі та скиртуванні, пропонувалось використати на роботах з очищення садів, виноградників і полів від бур'яну й утепленні виноградних кущів [3, арк. 16]. Роботи з очищення засмічених та не убраних ланів наказувалось завершити до весни. Для цього вимагалось вжити всіх можливих заходів і використати увесь

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

наявний реманент. Відповідальність за виконання цих робіт покладалась на управителів колективних господарств [4, арк. 60 зв].

Паралельно організовувалось вивезення зерна по держпоставкам. За наказом коменданта з особових завдань у Кіровограді від 22 січня 1942 р. усі громадські та державні господарства північного регіону правобережної Херсонщини щоденно, а також по неділям і святковим дням усіма наявними підводами (в крайньому випадку дозволялось не менше 1/3 наявних підвод, але не менше 3-х) повинні вивозити, в першу чергу, пшеницю, жито та олійні культури до найближчих пунктів заготзерна. Про здачу за тиждень господарства повинні були надавати звітні документи районному агроному в Райземуправу [1, арк. 125].

Готуючись до посівної 1942 р. місцеві органи влади 3 січня провели наради, де було зібрано всіх сільських старост і голів господарств, які повинні були мати при собі матеріали щодо весняної посівної: площа посівів, наявність посівного матеріалу, стан тяглової сили, стан трудової дисципліни серед колгоспників тощо. [5, арк. 12].

Передбачаючи складнощі в організації весняної посівної компанії сільськогосподарське керівництво в районах поставило чіткі завдання щодо підготовки до неї. Керівникам господарств і бригад наказувалось розпочати підготовку до посівної. Вимагалось залучити усе працездатне населення та взяти під свій контроль усі підготовчі роботи. Ключовим гаслом цієї кампанії став заклик «щоб і в цьому році нарід був забезпечений хлібом». Основні сили господарств спрямовувалися на негайний ремонт і підготовку сільгоспмашин до роботи, ремонт та виготовлення нових бричок. Увесь сільськогосподарський реманент необхідно було перевірити і зібрати в складах та в сараях [4, арк. 62 зв]. Під особливий жорсткий контроль ставився посівний фонд [19, с. 173].

Усвідомлюючи, що реорганізація колгоспів на ґрунті нових законів потребує довготривалого періоду на підготовчі роботи, керівництво районних

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

управ планувало проведення весняної посівної кампанії 1942 р. спільними силами усім сільським населенням і з високим рівнем усвідомлення важливості завдання. З метою максимального засвоєння площ посівами постала потреба внесення зміни в організацію загальної праці. За розпорядженням Олешківського окружного коменданта Липке (Олешківський, Голопристанський і Скадовський райони) передбачалося: 1) проведення польових робіт з ранку і до пізнього вечора у будні, вихідні і святкові дні; 2) створення таборів у полі для забезпечення цілодобового перебування на місці робіт, без відлучок додому; 3) організацію в полі громадського харчування; 4) створення бригад, поділених на упряжки, за якими закріплювались тяглова сила та інвентар; 5) доведення до кожної бригади, упряжки та окремого робітника конкретного планового завдання; 6) відбір для організації польових робіт кращих господарів; 7) проведення щоденного обліку виконаних робіт за кількісними й якісними показниками з можливістю підведення підсумків по закінченню робіт по кожному учаснику посівної кампанії; 8) запровадження з метою заохочення для осіб, які продемонстрували високе виконання посівної програми і гарний догляд тяглової сили, відповідних премій та права першочергового зарахування на ведення самостійного господарства [5, арк 26, 29, 37]. Розуміючи, що «...всякі недільні дні та свята піднімають працездатність кожної людини», окупаційна влада наголошувала на тому, що для подолання «...викликаного советами лиха..., ...окремі особи мусять вміти відмовитися» від цього і «кожен день будуть працювати з ранку до вечора». Єдині свята, що гарантувалися у 1942 р. як вихідні були: Новий рік – 1 січня, Пасха – 5-6 квітня, Свято праці – 1 травня, Трійця 24–25 травня, Різдво – 25–26 грудня [1, арк. 122].

Для забезпечення посівних робіт до 31 січня 1942 р. було припинено роботу українських народних шкіл. Учителі разом з учнями повинні були брати участь в очистці соняшникових та кукурудзяних ланів. Прагнучи максимально виконати сільськогосподарські роботи влада передбачала можливість

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

подовження терміну сільгоспробіт для школярів, але їх проведення було дозволено виключно за сприятливих кліматичних умов. При сильних морозах та снігопадах школярі повинні були продовжити навчання [1, арк. 134-134 зв.].

Німецьке керівництво ретельно контролювало підготовку до посівної. Комісар Великоолександрівського округу погрожував оштрафувати відповідальних осіб у випадку, якщо до 15 лютого сільськогосподарські знаряддя не будуть здані в ремонт до майстерень. Він проголосив, що «оцінка успішності підготовки до весняної посівної кампанії буде свідчити про готовність колгоспів до розбудови нового ладу» [1, арк. 124].

Проведений облік ресурсів колективних господарств дозволив сільськогосподарським районним комендатурам визначити розміри посівних площ для різних культур на весну 1942 р. Так, Скадовська райземуправа встановила для громадських господарств Краснянської сільської управи конкретні обсяги (див. табл. 1), де переважали просо (31,44 % загалу), ячмінь (21,56 %), картопля (8 %) та кукурудза (7,03), а також бавовна (19,48 %), що вирощувалась у регіоні.

Таблиця 1

Розміри посівів у громадських господарствах Краснянської сільської управи (у гектарах) [13, арк. 178]				
Назва культури	«21 Січня»	«Червоний Трактор»	«Червоний Плуг»	Разом
Ячмінь	140	90	80	310
Овес	14	12	14	40
Картопля	50	30	35	115
Буряк	5	5	5	15
Гірчиця	18	11	5	34
Соняшник	5	5	5	15
Городина	8,8	5,7	6,2	20,7

Просо	200	122	130	452
Кукурудза	35	35	31	101
Бавовна	130	80	70	280
Бахчеві	5	5	5	15
Однорічні трави	20	10	10	40
Разом:	630,8	410,7	396,2	1437,7

У березні керівництвом Великоолександрівського округу весняна посівна була оголошена найважливішим завданням і їй надавалась виняткова першість перед усіма іншими роботами. Про це свідчила постанова, що навіть «вимоги військових частин під час посівної можуть бути виконані лише умовно».

Було наказано спрямувати зусилля на збереження тяглової сили, для чого були заборонені поїздки за межі округи для будь-яких особистих потреб та необов'язкових закупок. Через нестачу в окрузі чоловіків та завдання вивести округ у лідери по генеральній області наказувалось: в бюро окружного комісаріату та в бюро окружних сільськогосподарських керівників залишити по одній особі й тимчасово припинити прийом цивільного населення; залучати до посівної робітників, які не були зайняті в колгоспах і не мали якоїсь важливої роботи, підлітків 12-14 років, які звільнились зі школи та підлітків 15-16 років, які не працювали і «гуляли по вулиці» [4, арк. 40]. Щодо останньої категорії – викликає подив таке визначення через традиційні оцінки суворой трудової повинності при окупантах.

Для втілення в життя програми організації громадського харчування розпочався пошук відповідних спеціалістів: які мають досвід керування їдальнями, колишні господарі ресторанів, повари та офіціанти. Та крім браку спеціалістів виник брак посуду через його відсутність у продажу та заборону поставок з Німеччини і через те, що майно в їдальнях було розкрадене населенням. Для поповнення їдалень посудом повітовим управам наказувалось

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

до 18 березня зібрати з кожної сільуправи наступні столові прибори: глибокі й мілкі білі тарілки, маленькі тарілочки, блюдця, стакани, ножі, виделки, столові й чайні ложки. Наголошувалось, що зібрати треба тільки не битий посуд і, що він повинен мати гарний вигляд. У випадку пошкодження посуду при транспортуванні відповідна повітова управа повинна була здійснити його заміну [4, арк. 40]. Такого посуду треба було зібрати у значних обсягах, адже передбачалося, що громадські польові їдальні повинні були обслуговувати бригади чисельністю до 120 осіб [9, арк. 35].

Посівна проходила організовано. Для ретельного контролю за її ходом окупаційні органи на містах ввели щоденну звітність господарств. Із завершенням посівної кампанії наприкінці травня звітність знову була повернута до щотижневої форми [8, арк. 11]. Також було регламентовано норми оплати за трудові. З 1 квітня 1942 р. оплата за 8-годинний робочий день чоловікам становила 8 крб., жінкам – 6,4 крб., а за один конодень нараховувалось 10 крб. [6, арк. 6]. Були також і чітко регламентовані норми праці для польових робіт, де простежувалась певна гендерна орієнтованість, що видно з таблиці 2. Так для жінок визначались ті форми польових робіт, що потребували менше фізичних сил і не були пов'язані з використанням тяглової сили. Крім того, регламентовані роботи були диференційовані й за характером виробництва у залежності від категорії та термінів робіт. Так, однотипні норми роботи щодо озимих культур у складних осінньо-зимовий період мали вищі категорії, а норми польових робіт, певною мірою, перевищували роботи по баштановим культурам і на виноградниках.

Таблиця 2

Норми виробітку на 1 гектар [6, арк. 7, 25, 26 зв., 27 зв., 28 зв.]			
Найменування роботи	коно- -днів	робочих днів для чоловікі	робочих днів для жінок

		В	
<i>Польові роботи на виноградниках</i>			
Внесення мінеральних добрив		2	
Орання між рядами	4	4	
Відкриття кущів			14
Обрізання кущів		12	
Прибирання обрізаної лози			3
Перенесення та встановлення кілків			7
Підвезення кілків	2	1	
Підв'язування лози без листя			5
Обламування пагонів та нормування врожаю		6	
Обробка сапою 4 рази на сезон			32
Триразова культивація	2,4	4,8	
Чотириразове обприскування	5	2,3	
Дворазове підв'язування лози з листям			12
Чеканка кущів		5	
Збирання та пакування врожаю			17
Підготовка посуду (миття та пропарювання)			3
Збирання врожаю для виноробства			9
Глибоке орання між рядами восени	4	4	
Закриття кущів на зиму			14
Прибирання кілків			5
Вивезення кілків та їх штабелювання	2	2	
Охорона врожаю			60

<i>Польові роботи по озимим культурам</i>			
Орання під пар із внесенням добрив	12	6	
Боронування у 2 сліди	1	0,5	
Культивація пару дисковою бороною	2	0,5	
Боронування	1	0,5	
Висівання сіялкою однорядкою	1	0,5	
Косовиця	1	0,7	
В'язка снопів та укладання копиць			6
Скиртування до 2 м ²	0,66	0,66	0,33
Молотьба кінною молотилкою (4 коня)	1	5	5
Вивезення зерна до амбарів до 4 км	2	1	
<i>Польові роботи по яровим культурам</i>			
Орання із внесенням добрив	8	4	
Боронування у 2 сліди	1	0,5	
Висівання сіялкою однорядкою	1	0,5	
Прополювання			1
Косовиця	1	0,7	
В'язка снопів			4
Укладання копиць			0,75
Скиртування до 2 м ²	0,5	0,25	0,25
Молотьба кінною молотилкою (4 коня)	0,8	4	4
Вивезення зерна до амбарів до 4 км	2	1	
Польові роботи по пропашним культурам (кукурудза, соняшник, сорго)			

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

Орання з внесенням добрив		8	4	
Боронування у 2 сліди		1	0,5	
Висівання сіялкою однорядкою		0,75	0,5	
Прополювання	1раз	0,66	0,66	5,66
	2 рази	0,66	0,66	4,66
	3 рази	0,66	0,66	3,66
Збирання врожаю				8
Транспортування на відстань 3-4 км		2	1	
Прибирання стебла з укладанням у купи			4	
<i>Польові роботи на баштанях</i>				
Оранка		8	4	
Боронування		1	0,5	
Висаджування				2
Прополювання	1раз	0,66	0,66	5,66
	2 рази			5
	3 рази			4
Збирання врожаю	1раз			4
	2 рази			5
	3 рази			5
Збирання залишків				2
<i>Польові роботи по люцерні</i>				
Боронування ранньою весною		1	0,5	
Косовиця	одинарною сіножаткою	1	0,3	
	в ручну косою			2

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

подвійною сіножаткою	1	0,5	
потрійною сіножаткою	1	0,5	
Збирання сіна після кожної косовиці	2	3	4
Прополювання бур'янів в ручну			2
Косовиця трав			
Лобогрейкой (3 коня, 2 робітники):			
степових та лукових	1	0,7	
сіяних та з заливних лук	0,75	1	
Сіножаткою (3 коня, 1 робітник):			
степових та лукових	1,5	0,5	
сіяних та з заливних лук	2	0,66	
Згортання сіна волокушами (2 воли, 1 робітник):			
степових та лукових	0,33	0,17	
сіяних та з заливних лук	0,3	0,15	
Укладання сіна в копиці		1	1
Підтягування сіна до стогів на відстань 250 м (2 воли, 1 робітник)	0,28	0,14	
Укладання сіна у стіг (стог)		1	
<i>Польові роботи по городництву</i>			
Картопля:	яровизація		15
	оранка	8	4
	боронування	1	0,5
	вивезення добрива	50	25
	вирівнювання ґрунту		10

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

	підготовка ям для поливу			20
	набивка ходів			7
	нарізання ходів			3
	прополювання 1раз			10
	2 рази			10
	3 рази			10
	окучювання 1раз			10
	2 рази			10
	полив водою 1раз			3
	2 рази			3
	3 рази			3
	4 рази			3
	5 разів			3
	викопування та збирання у кошики			30
Арахіс:	підвезення кошиків	24	12	
	орання з внесенням добрив	8	4	
	боронування	1	0,5	
	культивация з боронуванням	1	0,5	
	засівання	1	0,5	
	п'ятикратне прополювання			7
	збирання врожаю			8
	висушування та обробка			10
Пізня капуста:	вивезення добрив	40	20	
	підготовка грядок			2

висівання розсади і поливання водою			6,6
обробка грядок			6,6
оранка	8	4	
боронування	1	0,5	
формування грядок			10
висаджування капусти			16
поливання шестикратне			3
трикратне прополювання			10
дворазова підпушка ґрунту			6
6 поливів			3
рубка та перенесення качанів			15
вивезення капусти	40	20	
боротьба з шкідниками			20
Помідори:			
підготовка парників			8
робота у парниках			16
вивезення добрив	60	30	
оранка	8	4	
боронування	1	0,5	
формування грядок			10
висаджування розсади			10
полив водою розсади			3
встановлення кілків			8
дворазова пасинкування			10
перевірка пасинкування			15
триразове прополювання			10

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

	чотирикртний полив водою			3
	збирання врожаю			90
	вивезення врожаю	38	19	
	чотирикртне підпушування ґрунту			5
Огірки:	вивезення добрив	60	30	
	оранка	8	4	
	боронування	1	0,5	
	засівання			8
	чотирикртний полив водою			4
	чотириразове прополювання			8
	збирання врожаю			80
	вивезення врожаю	38	19	
Морква, петрушка, пастернак:	вивезення добрив	60	30	
	оранка	8	4	
	боронування	1	0,5	
	засівання			8
	чотирикртний полив водою			4
	прополювання з рихленням ґрунту 1 раз			20
	2 рази			16
	3 рази			12
	4 рази			6
	дворазове обривання			4
	викопування врожаю			10
Цибуля:	вивезення добрив	60	30	

	оранка	8	4	
	боронування	1	0,5	
	засівання			20
	прополювання з рихленням ґрунту 1 раз			20
	2 рази			16
	3 рази			12
	4 рази			6
	чотирикратний полив водою			4
	збирання врожаю			40
Буряк:	вивезення добрив	60	30	
	оранка	8	4	
	боронування	1	0,5	
	засівання	1	1	
	дворазове проривання			2
	прополювання з рихленням ґрунту 1 раз			20
	2 рази			16
	3 рази			12
	4 рази			6
	чотирикратний полив водою			4
	[збирання врожаю]			[40]
Тютюн (жовтий):	підготовка розсади			30
	вивезення органічних добрив	32	16	
	оранка з в несенням мінеральних добрив	8	6	
	підготовка ділянки з проходами			[20]

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

	засівання з поливом		20
	прополювання з поливом 1 раз		13
	2 рази		27
	3 рази		13
	вершкування		14
	обламування листя		40
	томління та на низка листя		40
	сушіння листя		6
Суниця:	внесення добрив		10
	рихлення 1 раз		8
	2 рази		8
	прополювання між рядами 1 раз		6
	2 рази		4
	3 рази		4
	4 рази		4
	чотирикратний полив водою		3
	збирання ягід 1 раз		30
	2 рази		20
	3 рази		20
	4 рази		15
	боротьба з шкідниками		8

Наступною сільськогосподарською кампанією 1942 р. стала посівна. Для її успішної реалізації в районах було наказано з 24 червня до 21 серпня долучити всю робочу силу віком від 8 до 70 років, а також усіх службовців за

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

винятком робітників, які працювали на дорогах. Знову було припинено роботу як українських, так і німецьких шкіл (в колишніх німецьких колоніях). За учнями і вчителями пропонувалось старостам закріплювати конкретні лани на період з 24 червня до 4 липня [1, арк. 84].

Проте, попри ретельний контроль і погрози суворими покараннями керівники окремих господарств виявляли дивну байдужість до своїх обов'язків. 5 липня на нараді сільських старост і секретарів Каланчацької райуправи було піддано критиці старосту громадського господарства «Орджонікідзе» Костогривівської с/у за те, що він через відсутність на нарадах зірвав поставки до господарства посівного зерна жита, що ледве не зірвало посівну [15, арк. 84 зв.].

Особливі умови склались під час проведення сільськогосподарських робіт у господарствах у 1943 р. через наступ Червоної армії, що скорочувало загальні площі сільськогосподарського простору окупантів. З березня, з початку посівної знову впроваджувалась норма щоденної звітності. Було запропоновано вести «щоденник робіт», де треба було фіксувати наступні положення: найменування робіт, участь у роботі людей, коней та волів, що зроблено (обсяги вантажоперевезень, зораних земель тощо). Обов'язково вимагалось вказувати у примітках кількість хворої тяглової худоби та тієї, яка не була використана на роботах [12, арк. 198].

На підставі розпорядження Сільгоспкомендатур відділи постачання райуправ у червні 1943 р. запропонували для забезпечення уборочних робіт максимально залучити всю парову, тяглову силу і транспорт. Для того, щоб не позбавити населення і особливо тих, хто працює з продовольством, вважалось за необхідно вже у поточному місяці забезпечити їх харчами і фуражем до 1 вересня. Для цього пропонувалось негайно скласти відповідні зведені відомості за наданою формою на липень і серпень. Ці відомості треба було надіслати з нарочними і уповноваженими, які повинні отримати продукти до 15

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

червня. Затримка в отриманні продуктів і зрив нормального постачання працівників погрожували суворим покаранням для винних [7, арк. 120].

Суворе ставлення було викликане несумлінним ставленням керівників до своїх обов'язків. Так, при перевірці громадських господарств Каланчацького району у липні 1943 р. було виявлено, що ні одного керівника товариства і ділянки не бувало на току зранку й у вечері, через що збір і обмолот зернових було спущено на самоплив. Для налагодження ритмічної роботи по збору врожаю районне керівництво вводило нові умови роботи. Тепер кожний керівник господарства повинен був починати обмолот зерна о 3-й годині ранку і закінчувати о 22-й годині. Обмолот треба було проводити у дві зміни з 3-ї до 12-ї години і з 12-ї до 22-ї години. Для забезпечення його безперервності на токах наказувалось організувати харчування людей. Те, що не встигали змолотити необхідно було скирдувати. Щоб забезпечити повне скиртування і підвезення зерна до молотилок наказувалось використовувати всіх корів як тяглову силу. Окремо наголошувалось про оранку під озимі. До осіб, які ухилялись від цих робіт погрожували застосовувати покарання, як до саботажників військового часу [9, арк. 91].

Ця погроза була реальною, адже, як ми зазначали вище, радянські війська вступили на територію України і для німецького керівництва успішна робота громадських та державних господарств була серйозною запорукою постачання фуражу й продовольства, про що яскраво свідчать хвалебні оди німецького керівництва у зверненнях до українського населення. Так, генерал-комісар Криму Альфред Фрауенфельд 1 червня 1943 р. заявляв, що селяни і сільгоспробітники завдяки вдалому керівництву агрономів і німецьких сільгоспкерівників та наполегливій праці на виконання його відозв про забезпечення міського населення та воїнів таким же достатком у харчах, який мають вони самі, забезпечили високий врожай. Він висловив їм за це свою подяку і вдячність та наголосив, що очікує від них старанності та розсудливості

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

у виконанні польових робіт. А за це, попри брак предметів першої необхідності, він обіцяв надати їх населенню у якості премій, як вияв вдячності [12, арк. 95].

За таких умов населення активно виконувало поставлені перед ним завдання. Попри те, що з кінця жовтня до початку листопада 1943 р. радянські війська звільнили лівобережну Херсонщину [17, с. 61], громадські господарства виконували плани збору врожаю. За звітом, що датований 11 листопада, (ймовірно помилка при написанні, але без сумніву не раніше вересня-жовтня – Г.Ц.) колгосп ім. Фрунзе Сиваської сільської управи (Новотроїцький р-н, звільнене 31.10) звітував про виконання плану збору врожаю.

Таблиця 3

Збір врожаю на 11.11.1943 р. по громаді колгоспу ім. Фрунзе [10, арк. 43]				
Культури	Посівна площа на 1943 р. у га	Фактично зібрано у га	Врожайн ість ц/га	Вал овий збір у ц
Озима пшениця	955	955	5,5	529 5
Яровий ячмінь	693	693	6,8	470 5
Овес	106	106	3,5	371
Просо	20	20	1,6	12
Соняшник	60	60	1,5	93
Капуста	0,6	0,6	-	-
Помідори	1,5	1,5	12	18
Разом	1.836,1	1.836,1		

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

У цьому контексті дивує використання радянсько-комуністичних назв господарств у діловодстві окупаційних органів. Використання назв колгоспів на кшталт: «Ілліча» [14, арк. 134], «Орджонікідзе», «П'ятирічка» [15, арк. 208, 276], «21 Січня», «Червоний Трактор», «Червоний Плуг» [13, арк. 179], «Заповіт Ілліча», «Будьоного» [8, арк. 29], «Червоний партизан», «Шлях Леніна», «17 Партийний з'їзд» [11, арк. 53] може бути зрозумілим наприкінці 1941 – у першій половині 1942 рр., коли ще в номенклатурі окупаційної влади зберігались старі радянські назви. З переходом у червні 1942 р. до нових назв або нумерації громадських та державних господарств [11, арк. 58; 16, арк. 110] використання радянських назв аж до квітня-липня 1943 р. як то: «Червоний прапор» [6, арк. 60], «Зірка», «Орджонікідзе», «П'ятирічка», «Ілліча», [16, арк. 121], «Червона зірка», «Червоний жовтень», «Чапаєво», «Перше травня», «Леніна», «Пролетарська праця», «18 партз'їзд», «Будьоного», «Горького», «Комінтерн», «Червоний партизан» [7, арк. 13] можна пояснити тільки звичною, коли нове ще не прижилося, а старе ще не забулося та певним потуранням з боку низових структур окупаційної влади.

З наведеного вище можна зазначити, що вже в ході окупації Херсонщини та взяття її під контроль, органи нової влади почали перебирати на себе керівництво колективними господарствами та управління уборочною та посівною озимих кінця 1941 р. Для цього було проведено вибори та призначення керівників сільських управ, колективних господарств і бригад, на яких було покладено забезпечення успішного проведення сільськогосподарських робіт. Після визначення ресурсного потенціалу громадських та державних господарств окупаційне керівництво чітко регламентувало обсяги виробництва різних технічних, фуражних та харчових культур по кожному господарству.

Для налагодження чіткого проведення уборочних і посівних органи окупаційної влади розробили нові правила організації сільгоспробіт. Головними завданнями стали підготовка трудових ресурсів, що було особливо

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

важливо через брак чоловіків. Для вирішення цієї проблеми влада дозволяла у особливо напружені періоди сільськогосподарських робіт використовувати службовців і робітників підприємств, школярів і вчителів, але за умов сприятливих кліматичних умов.

Були чітко визначені трудові норми для чоловіків, жінок та тяглової худоби по різних формах польових робіт, налагоджено безперервне виробництво, громадське харчування та забезпечення спеціалізованих робітників (роботи на техніці та з тягловою силою) додатковими харчами. Для керівного складу через непоодинокі випадки несумлінного ставлення до обов'язків, що ставило під загрозу посівні кампанії та здачу державі врожаю, запроваджувались суворі норми виконання обов'язків та відповідальності.

Попри всі складнощі, населення досить продуктивно працювало в господарствах, що відмічало окупаційне керівництво, висловлюючи щиру подяку селянам і сільгоспробітникам та свідченням чого є виконання планів сільгоспробіт, навіть, за умов наближення радянської армії до регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний архів Херсонської області (далі ДАХО). – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 1. – Накази, обіжники, оголошення гебітскомісара Олександрштадського округу. – 140 арк.

2. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 2. – Розпорядження, обіжники Олександрштадської повітової та районної управ. – 197 арк.

3. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 8. – Розпорядження, постанови, обіжники, оголошення Національної Української ради. – 71 арк.

Г.Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

4. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 9. – Накази, розпорядження, вказівки Великоолександрівського гебітскомісара. – 62 арк.

5. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 18. – Накази, розпорядження, обіжники Голопристанської райуправи. – 222 арк.

6. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 19. – Розпорядження, постанови, обіжники Голопристанської райуправи про проведення сільгоспробіт, ремонтних робіт. – 209 арк.

7. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 20. – Розпорядження, обіжники Голопристанської райуправи та листування з нею. – 154 арк.

8. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 45. – Накази, постанови, обіжники Каланчацької сільуправи про заходи дисциплінарних стягнень за невихід на роботу. – 193 арк.

9. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 52. – Накази, обіжники Каланчацької райуправи та листування з нею про проведення сільгоспробіт. – 206 арк.

10. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 71. – Листування з колгоспами, общинними господарствами. – 283 арк.

11. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 72. – Накази, обіжники Складовської райуправи, райполіції РАГСу. – 299 арк.

12. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 73. – Накази, розпорядження, обіжники Скадовської райуправа. – 244 арк.

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

13. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 74. – Розпорядження Верховного коменданта Криму... ; накази, обіжники Скадовської райуправи, райземуправи. – 186 арк.

14. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 91. – Обіжники Олешківської райуправи, райземуправи, сільгоспуправління. – 218 арк.

15. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 94. – Обіжники Олешківського райфінвідділу, сільгоспуправління. – 305 арк.

16. ДАХО. – Ф. Р-1520 : Сільські управи Херсонщини (періоду нацистської окупації). – Оп. 1. – Спр. 100. – Постанови, обіжники Олешківської райуправи, сільгоспкомендатури. – 414 арк.

17. История городов и сел Украинской ССР : В 26 т. Херсонская обл. / АН УССР. Ин-т ист. – К. : Глав. ред-я УСЭ, 1983. – 668 с.

18. Цибуленко Г. В. Історія повсякденності українського села в умовах окупації (за матеріалами фонду Р-1520 : Сільські управи Херсонщини) / Г. В. Цибуленко // Історія в документах : Збірник наукових доповідей архівних читань. – Херсон : Айлант. – С. 29–35.

19. Цибуленко Г. В. Облаштування окупаційною владою управління колективними аграрними господарствами на Херсонщині у 1941–1942 рр. / Г. В. Цибуленко // Scriptorium Nostrum. – 2016. – №2 (5). – С. 171–186. [Електронний ресурс]: [сайт] / Херсонський державний університет. Наукові збірки. – Режим доступу : sn.kspu.edu.

20. Цибуленко Г. В. Окупаційний режим за матеріалами фонду р-1520 – сільські управи державного архіву Херсонської області / Г. В. Цибуленко // Культурологічний вісник : Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. – Вип. 29. – Запоріжжя : Просвіта, 2012. – С. 15–20.

21. Цибуленко Г. В. Формат і механізми «Нового порядку» окупаційної влади на Херсонщині 1941–1944 рр. / Г. В. Цибуленко, Л. О. Цибуленко //

Г. Цибуленко. Організація польових робіт окупаційною владою на Херсонщині...

Південний архів. Історичні науки : Зб. Наук праць. – Вип. XXXI-XXXII. – Херсон : Вид. ХДУ, 2010. – С. 252–265.

22. Цибуленко Г. В. Херсонщина в умовах геополітичних трансформацій ХХ ст. / Г. В. Цибуленко // Херсонщина від найдавніших часів до сьогодні / Л. О. Цибуленко [та ін.]. – Херсон : ПП «Вишемирський», 2014. – С. 247–335.

В статье раскрывается процесс организации и проведения в общественных и государственных хозяйствах Херсонщины в 1941–1943 гг. в условиях оккупации посевных и уборочных кампаний. Прослеживается динамика управленческих мероприятий местных оккупационных органов и руководства коллективных хозяйств по реализации планов государственных поставок зерновой продукции.

Ключевые слова: общественное хозяйство, государственное хозяйство, посевная, уборочная, зерновые, корма, оккупационная власть.

The article examines the organization by the new occupying authority agricultural works – sowing and ingathering. It presents the formation of villages and farms leading, according to their functions and farming duties. The sowing and harvesting of 1941–1943 are opened. The rules for the organization of field work and labor standards installation which define by the gender and the ability to work with draft power and techniques, are shown. The organization of agricultural production and its technical support for the implementation of the maximum utilization of labor resources are shown. The article gives the characteristic of the occupying power attitude to the Ukrainian peasantry, and to their role in the organization of agricultural production in the region. The kind of social activity and state economy workers in the implementation of the occupation authorities plans are shown in the article.

Key words: social economy, state economy, sowing, ingathering, crops, fodder, occupying authority.